

**§ 1. XVIII ғасырдың басындағы Қазақ хандығының
ішкі және сыртқы саяси жағдайы**

Бұл сабақта:

- XVIII ғасырдағы Қазақ хандығының ішкі және сыртқы саяси жағдайын;
- жоңғар шапқыншылығы кезіндегі демографиялық өзгерістер мен миграциялық үдерістерді білеміз.

Тірек сөздер

- Тәуке хан
- Жоңғар хандығы
- жоңғар шапқыншылығы
- еділ қалмақтары
- башқұрттар

XVIII ғасырдың басындағы Қазақ хандығының ішкі саяси жағдайы. XVII ғасырдың соңы – XVIII ғасырда қазақ қоғамының одан әрі бірігу, тұтастану үдерісі орын алды. Осы кезеңде ел билеген Тәуке хан ел ішінде тыныштық орната білді. Сондықтан Тәуке хан билік құрған кезең халық арасында «қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған заман» деген атпен есте қалды. Ол өзінен бұрынғы атақты хандардың заңдарын («Қасым ханның қасқа жолы», «Есім ханның ескі жолы»)

өзі өмір сүрген заманға сәйкестендіріп, «Жеті жарғы» деп аталатын заңдар жинағын жарыққа шығарды.

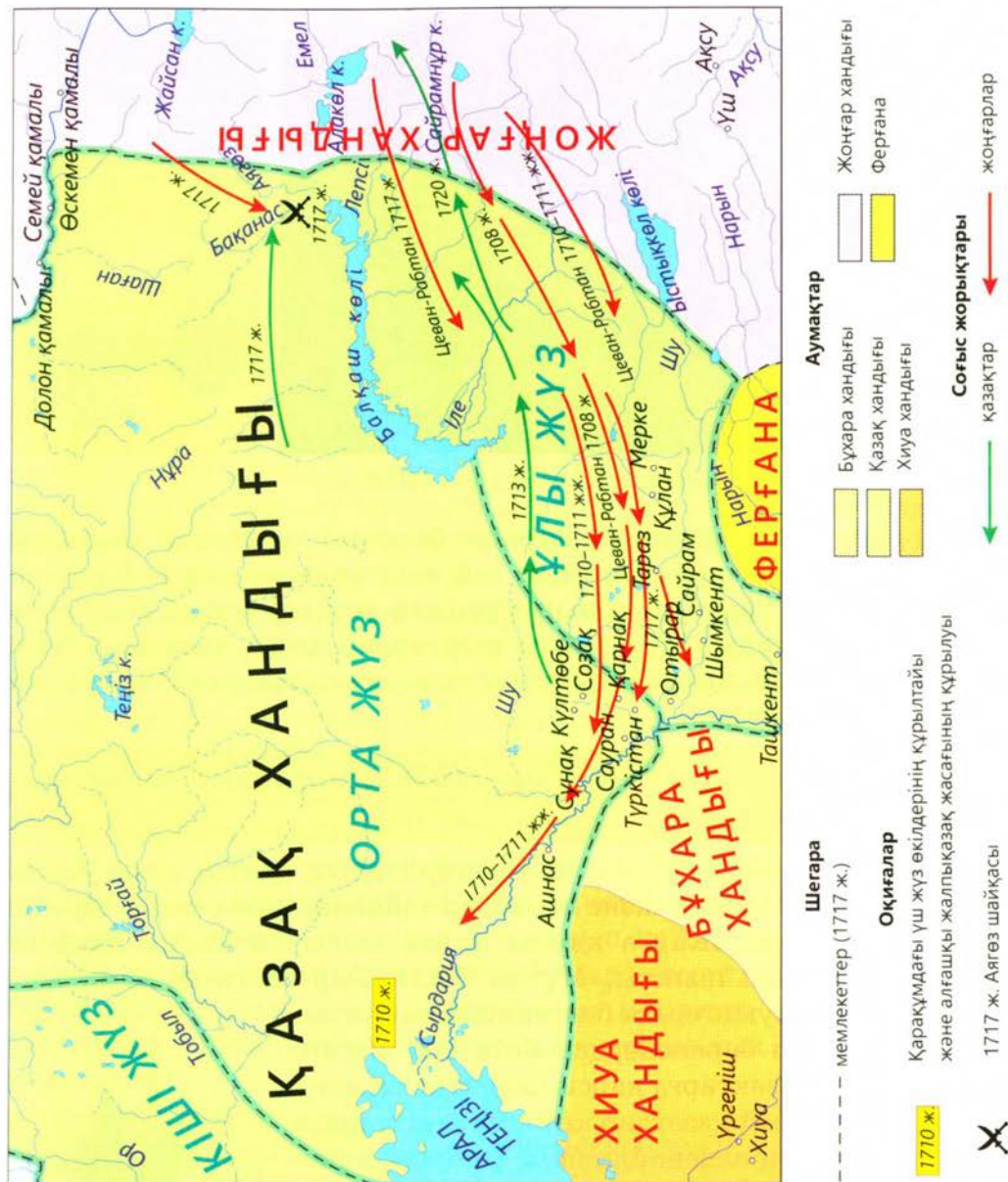
«Жеті жарғы» қазақ қоғамының ішкі сұраныстарын құқықтық тұрғыдан қалай реттеген еді?

Тәуке хан тұсында ел бірлігін нығайтып, ішкі мәселелерді шешу үшін тұрақты түрде үш жүздің мәслихаты шақырылып тұрды.

XVII ғасырдың аяғы – XVIII ғасырдың басындағы Күлтөбе, Мәртөбе, Ордабасыда өткен халық жиындары неліктен «Дала парламенті» деген теңеуге ие болды деп ойлайсыңдар?

Тәуке хан қоғамдағы ішкі алауыздықты толық жоя алмады. Оның көзі тірісінде-ақ кейбір қазақ сұлтандары алауыздық танытып, жеке билікке ұмтыла бастады. Тәуке хан қайтыс болған уақытта, қазақ хандарының ішінде жолы үлкен саналатын Қайып хан Ұлы хан болудан үмітті болды. Бірақ ол 1718 жылы саяси бақталастарының қолынан қаза тапты. Орта жүзде Тәукенің ұлы Болат хан болса, Кіші жүзде Әбілқайырдың билігі нығая бастады. Орта жүз бен Кіші жүз руларын басқарған басқа да сұлтандардың ықпалы артып, олардың

Қазақ-жоңғар соғысы кезіндегі бастапқы шайқастар

Білімдеріңді шыңдаңдар:

1. Жоңғар шапқыншылығына қарсы күрес қалай ұйымдастырылды?
2. Қарақұм жиынында қандай мәселелер қаралды?
3. Аягөз шайқасының нәтижесі қандай болды?
4. Елді азат етудегі қазақ батырларының рөлі қандай?
5. Картаны қолдану арқылы негізгі қазақ-жоңғар шайқастары өткен жерлерді анықтаңдар.

§ 3. «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама» заманы

Бұл сабақта:

- «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама» аталатын қасіретті оқиғаның себептері мен салдарларын;
- халық ауыз әдебиеті туындыларының тарихи дереккөз ретіндегі құндылығын талдаймыз.

«Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұламаньң» басталуы. XVIII ғасырдың алғашқы ширегінде Цин империясымен уақытша болса да қарым-қатынасын ретке келтірген Жоңғария барлық күш-қуатын қазақ еліне қарсы жұмсауға мүмкіндік алды. Қазақ елін талқандауды мақсат еткен жоңғарлар өздерінің жоспарын тезірек іске асыруға тырысты.

1723 жыл қазақ халқы үшін өте қиын кезеңнің бастамасы болды. Осы жылы қыста ел арасын қатты жұт жайлады. Жұттан әрең шыққан халықты тұтқиылдан баса-көктеп кірген жоңғарлардың шабуылы одан әрі есеңгіретті.

«Жұт» дегеніміз не? Халық аузындағы «Жұт жеті ағайынды» деген тіркестің мағынасын анықтаңдар.

Жоңғарлар Жетісуды, Қаратауды басып өтіп, Талас алқабындағы қазақ ауылдарына ойран салды. Бұл «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұламаньң» басы еді. Жау соққысына төтеп бере алмаған Ұлы жүздің көптеген руы мен Орта жүздің бірқатар руы Шыршық өзенінің Сырдарияға құяр сағасынан өтіп, Ходжентке қарай беттеді. Орта

«Ақтабан шұбырынды». Суретші Д.Қастеев (2016 ж.)

Тірек сөздер

- «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама»
- «Елім-ай»